

do tega zavračanja je zelo kritičen, deloma mogoče zaradi »objektivizma«, ki mu ga omogočata teorija in primerjalna metoda, deloma pa zaradi prostorske odmaknjenosti od terena, tj. zaradi preslabega poznanja razmer ali celo ideološko popreproščene razlage položaja slovenščine v preteklosti in danes. Slovenskim slovničarjem npr. očita, da so pri zapisovanju norme premalo odprti do »rezultatov blagodejnega medsebojnega vplivanja (vzaimovlijanie) jezikov v večnarodni socialistični skupnosti« (str. 29), pozabljajoč, da to vplivanje sploh ni medsebojno, temveč izrazi-

to enosmerno in da nima ničesar skupnega s socializmom, saj je staro že več kot sto let.

Kljub pridržkom do takega stališča pa je treba Tokarjevi knjigi priznati, da je zbrano gradivo razčlenila natančno in sistematično, tako da skupaj s prvima dvema zvezkoma dela o tvorbi vzročnih predlogov v marsičem prispeva k osvetlitvi zapletenih besedoslovnih, besedotvornih in oblikoslovnno-skladenjskih pojavov v sodobnih slovanskih jezikih — razen makedonščine.

Janez Dular
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Zapiski

Fonetika Frana Grma

V knjižnici Zavoda za usposabljanje slušno in govorno prizadetih je del knjižne zapuščine bivšega dolgoletnega ravnatelja gluhozemnice v Ljubljani pedagoškega svetnika FRANA GRMA (prim. SBL I, 2. zvezek, str. 262). Med njegovo zapuščino vzbuja posebno pozornost debelejša rokopisna mapa z oznako FONETIKA. Kolikor lahko trdim, gre za prvi tovrstni poskus (čeprav v rokopisu) učenja fonetike pri Slovencih. V mapi se očitno skriva domala vse življenjsko delo velikega ljubitelja fonetike in njenega učitelja Frana Grma (1877—1967).

Že v začetku svojega delovanja v gluhozemnici, kjer je bil ravnatelj polnih 32 let, je F. Grm uvidel, da je surdopedagoški kader premalo izobražen in pripravljen za (razredno) delo z gluhozemnimi učenci. Zato je zelo marljivo prebiral strokovno literaturo, seveda pretežno v nemškem jeziku, in se redno udeleževal surdopedagoških sestankov v domačem in evropskem merilu. Da ne bi bil odvisen zgolj od nemške literature, se je naučil francoskega in celo holandskega jezika. Svoje znanje je Grm odprto razdajal vsem, ki so se zanimali za stroko. Od l. 1905 do l. 1922 je honorarno učil na učiteljskišči v Ljubljani: najprej metodiko pouka gluhih, a nato še praktično fonetiko, da bi tako uvedel bodoče učitelje v skrivnosti in zakonitosti govora in

jim tako pokazal, kako je mogoče odpravljati nekatere lažje napake ter govorne motnje pri učencih.

Leta 1929 je obiskal pariško gluhozemnico in tam spoznal pouk po artikulacijski metodi. Ker so ga zanimali predvsem fonetični problemi, je obiskal v laboratoriju ob gluhozemnici znanega fonetika Marichela in ostal z njim v pismeni zvezi. Tudi Grm sam se je pred vojno zelo trudil, da bi pri ljubljanski gluhozemnici ustanovil fonetični laboratorij, vendar mu to iz finančnih razlogov ni uspelo. Od strokovnih kolegov, ki so v desetletju pred drugo svetovno vojno obiskovali znana surdopedagoška in fonetična središča v Evropi, je mogel spoznati dela Ferrerija, Vatra, Baldriana, Querlla, Malischa in Barzcija. Bogate izkušnje in znanje so ga vodili do dela za slovensko praktično fonetiko. Na tem področju sta v novejšem času uspešna tudi logopeda Vilko Mazi (Prim. Govorne motnje, Lj. 1935, Preprečevanje in zdravljenje jecljanja, Lj. 1948) in Zdravko Omerza (Prim. Uporabna fonetike I. del, Lj. 1964, Uporabna fonetika, Lj. 1970, Govorne napake, Lj. 1972).

Že Grmovi uvodni članki v strokovnem časopisu pričajo, da si je za življenjsko nalogo naložil poiskati vzroke pomanjkljivemu govoru in se podati na pot fonetičnih raziskav. (Prim. članek v reviji Popotnik iz 1920: Vzroki pomanjkljivemu govoru ter

določitev inteligence sluha.) L. 1935 je izdal v Beogradu brošurico Študij fonetike. To delce bi skoraj neopazno prešlo zgodovino, če se ne bi v nekaj izvodih ohranilo do danes. Bila pa je natisnjena v Ped. zborniku SŠM 1935 v Ljubljani. V resnici je to predavanje, ki je bilo na II. rednem letnem zasedanju odbora Združenja nastavnikov škole za defektnu decu kraljevine Jugoslavije avgusta meseca l. 1935 v Ljubljani. V srbohrvaščino je to predavanje prevedel Ferdinand Maslič. Prevod je bil objavljen pod naslovom Studij fonetike, najprej v Glasu nedužnih št. 1—3, 4—6 (l. 1936), a nato kot 4. zvezek Pedagoške biblioteke »Glasa nedužnih« (separat iz časopisa).

V tej brošurici govori Fran Grm o potrebnosti študija fonetike za vsakega učitelja materinega jezika, še posebej pa za pedagoga, ki poučuje gluhe otroke. Nadalje govori o potrebnosti specialnega znanja iz akustike. Za razumevanje akustičnih pojavov priporoča študij resonance. Po akustiki pride na vrsto študij anatomije in fiziologije govornih organov. Nato priporoča abecedo po Jespersenu, ki je, kot trdi, najbolj nazorna in uporabna abeceda iz tehle razlogov:

1. dá se zelo dobro uporabiti za analizo glasov;
2. zelo je elastična in preprosta;
3. zajema s simboli cele skupine sorodnih glasov — npr. take, ki se izgovarjajo na vrhu jezika ali na spodnji strani zgornjih zob, nadalje vse zapornike, vse zvočne glasove itd.;
4. ne odbira simbolov samovoljno, zato si lahko zapomnimo njihov pomen.

Grm zelo pohvali Mellevilla Bella, ki je ob številnih sistemih našel neko urejeno razdelitev, ko je izhajajoč iz tega, da je vsak glas določen s položajem vseh govornih organov, uredil svoj vokalni sistem. S tem je dokazal, da je podlaga sistematike glasov predvsem v artikulaciji posameznih govornih organov.

Nadalje razlaga Grm nastanek glasov — soglasnikov in samoglasnikov in kot fonetik učitelj priporoča raznovrstne fonetične vaje, ter navaja važnejšo starejšo in sočasno literaturo. Ta brošurica je bila le uvod v njegovo nekoliko kasneje nastajajočo knjigo praktične fonetike. Fonetiko samo pa je pisal nekako od tega uvoda (od l.

1935) v presledkih vse do svoje smrti (l. 1967); zapiske predavanj za učitelje, kasneje za surdopedagoge na VPŠ je namreč nenehno izpopolnjeval.

Rokopisna mapa Grmove fonetike obsega 314 tipkanih strani z naslovom: Fran Grm, ravnatelj, Tabor št. 2 Ljubljana — FONETIKA. Prvi del obsega fiziologijo govora, drugi del pa naj bi zajel logopedijo, kakor je razvidno iz uvodnih besed: »Snov človeškega glasu in govora sem razdelil v dva dela: prvi del obravnava fiziologijo (fonetiko), drugi pa je namenjen logopediji. Je to prvi poskus te vrste, zato je delo v marsičem še nepopolno. Naj mi bralci to dobrohotno oprostite. Misel, koristiti stvari, pojasniti tvorjenje žive besede, te veličastne stvaritve človeških rodov, opisati njeno normalno in patološko stanje: patološko, ki je precej pogostno, pomagati zdraviti po najnovejših skušnjah in metodah, mi je že dolgo rojila po glavi ter me navsezadnje prisilila, da jo izrazim v tiskani besedi. Morebiti ji bo s tem delom vsaj kolikor toliko zadoščeno. Snov sem zajemal iz svoje dolgoletne skušnje na gluhonemnici, praktični preskuševalnici teoretične fonetike, črpal pa sem jo tudi iz strokovne literature najboljših fonetikov in logopedov, teoretikov in praktikov.« Nato navaja avtor znane vrhunske evropske fonetike (kot Jespersena, Brocha, Viëtorja ter našega Fr. Ramovša, podobno kot že v brošurici Studij fonetike, Bgd. 1935) ter zajema domala vsa važnejša dela fonetske in še druge literature vse do l. 1948. Kot navaja Grm, bi literaturo s področja logopedije navedel v II. delu. Torej je pred nami v resnici Fonetika I. del, ki ga je označil avtor z velikim naslovom: »Človeški glas in govor«. Pri prvem poglavju (Fiziologija govoril) avtor posebej upošteva logopedijo in pouk tujih jezikov. Z izredno natančnostjo se loteva avtor gradiva iz akustike, zlasti jemlje veliko snovi po Helmholtzu, opirajoč se na glasbo, na tonovsko lestvico, na prodornost zvoka preko medija; navaja vzrok, tekočine in trdo snov. Skrbno opredeljuje šume in tone, pri čemer se poslužuje fonavtografa. Navaja matematično akustiko Fouriera (1768—1830) in njegovo misel v kompleksnih tonih. Pri tem je Grmu zelo dobrodošla primerjava z glasbili. Zanimivo opredeljuje tudi pomen resonance. V poglavju Fiziološko sprejemanje glasov in govora razdeli uho v dva dela: v *zvokovodni del*, to je zunanje in srednje uho, in *sprejemni* (recepcijski del) to je, notranje uho ali labirint. Zelo natančno opiše vse

ušesne organe, navaja v presledkih tudi slike, ki pa, žal, niso priložene. Poleg natančne anatomije se seznanimo tudi s fiziologijo ušesa in slušnega živca. Pregledno razdeli tudi možganske živce ter njihove funkcije. Med razlaganjem obravnava posamezne primere odstopanja od normalnega sprejemanja. Posebni poglavji zajemata dihanje in govorila. Pri dihanju navaja dr. Gutzmannovo razlago, zanimiva pa je tudi razprava o psihični alteraciji dihanja, tako pri vsakdanjem govoru, pri recitaciji itd. Natančno opisuje govorilne organe, laringoskopijo in laringostroboskopijo. V posebnem poglavju obravnava avtor delovanje govorilnih organov na splošno, nato deli glasove — glasnike po akustiki. Zanimiva je primerjava akustične analize karakterističnih vokalov saj ugotavlja, da so analize tonov zelo neenotne po različnih poskuševalcih. Poglavje »Delitev glasov po fonologiji in fonetiki« obravnava zgodovino fonologije in njena izhodišča ter govori na splošno o fonetiki, v posebnem poglavju se na to loti teorije samoglasnikov glede na njihove karakteristike, obdela samoglasniške sestave (npr. Bellovega, Swetovega-Stornovega ter še bolj praktičnega Forchammerjevega). S slikami ponazarja artikulacijo vokalov in se pri trikotniku odloči zlasti za Hellwagov nekoliko razširjen trikotnik. Glede na izgovarjavo vokalov upošteva karakteristične znake po mednarodni klasifikaciji. Zelo intenzivno se ukvarja tudi z izgovarjavo soglasnikov in posebej izpostavi Hermanovo analizo. Pri glasovnih pojavih se naj-

dlje pomudi pri asimilitornih pojavih, saj obravnava tudi psihične razloge asimilacije; seveda pa ne zanemara drugih glasovnih sprememb. Nato obravnava naglas v podpoglavjih: a) tonični (muzikalni akcent), b) dinamični (jakostni, ekspiracijski akcent), c) temporalni (kvantitativni, dolžinski ali časovni akcent); posebej razlaga še besedni in stavčni akcent. S pozornostjo se ustavlja tudi pri ritmu in melodiji govora. Na koncu prvega dela spregovori še o artikulacijski osnovi, dihalnem pritisku ter o resonančnih ter taktilnih optičnih znakih glasnikov.

Ves prvi del Fonetike Frana Grma je še danes vreden temeljitega študija ter obdelave. V njem je pokojni entuziast na področju praktične fonetike kar se da temeljito in dosledno upošteval ne samo prejšnje ugotovitve strokovnjakov s tega področja, temveč tudi vestno beležil sočasne pojave na območju praktične fonetike tako doma kot v svetu.

Bogo Jakopič
Zavod za usposabljanje slušno in govorno prizadetih v Ljubljani

VIRI:

1. SBL I, 2. zv., str. 262.
2. Stirideset let gluho-nemnice v Ljubljani, Lj, 1940 str. 12—15.
3. Spec. škola XVI, šte. 4, str. 506.
4. Sedemdeset let Zavoda za usposabljanje slušno in govorno prizadetih v Ljubljani, str. 8, 11.
5. Spec. škola XX, šte. 3, l. 1971, str. 298.
6. Tipkopis Fonetika (Fr. Grma) F št. 73 strok. knjižnice Zavoda za usposabljanje slušno in govorno prizadetih v Ljubljani, Vojkova ul. 74.

Iz dela Slavističnega društva Slovenije

Poročilo o tekočem delu

Kakor ste opazili, za letošnjo jesen zborovanja nismo razglasili. Razlog je v pripravah na republiško posvetovanje o slovenščini v javni rabi, ki bo 8. in 9. decembra v Portorožu. To posvetovanje bo zajelo predstavnike političnega življenja, gospodarstva ter družbenih organizacij in društev. V tem okviru bo tudi naše društvo oblikovalo svojo delegacijo (iz članov PZE za slovanske jezike in književnosti FF,

ustreznih enot obeh PA, v Ljubljani in v Mariboru, ter slavističnih inštitutskih delavnic na SAZU pa iz odposlancev pokrajinskih društev). Plenarne referate bova imela Beno Zupančič in Breda Pogorelec, gradivo obsega Zupančičev priročnik o jeziku, namenjen najširši rabi, blejsko število JiS ter gradivo sekcij. Oba referata bo sta razmnožena, na posvetovanju bo prebrana samo povzetek, tako da razpravljanje ne bo oteženo. V naslednjih številkah bomo o posvetovanju natančneje poročali,